

घातकपरिव्यापार

Ghatakarpavavya

व्यापारसंस्कृत ?

83

3

2080

रुम्योनमः ॥ योऽपि तः

तः इदं निवितमिसा

याः सादृतिं बोधने ॥

हृदयावनीरदैः प्रियेण वल्लभे
दयानवीरैः तैः तासां मनोदहके रित्यर्थः ॥ रदविलेखने किं कृत्वा ॥ निमित्तं शीघ्रं खंडे उपेक्ष्य आगत्य तया स

उपेक्ष्य केनान्वयः ॥ प्रा. १११५

यतः इह संविहीदृशी कुंदसमानदंति ॥ कुंदपु वतसमाद्याः दं

ता अत्रादितं वा ॥ खं आकाशं कैः नीरदैः किं नूतैः नीरदैः ॥ प्रियही

॥ प्रियहीना तस्याः हृदयं चित्तं अवनिः भूमिः तारदंती प्रियहीना ह

निमित्तं शीघ्रं खंडे उपेक्ष्य आगत्य तया स

॥ गुरुम्योनमः ॥ निचितं रवमुपेक्ष्य नीरदैः प्रियहीना हृदयावनीरदैः ॥ सालिलैर्निहितं रजः

॥ क्षतौ रविचंद्रावपिनोपलक्षितौ ॥ १॥ हंसा नदं मेघभया द्रवति निशामुखान्यद्यने चंद्रवति ॥

॥ नवांबुमत्ताः शिखिनो नदंति मेघागमे कुंदसमानदंति ॥ २॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥

लिलैर्जले निहितं म्हापितं तत् किं रजः पूरिः कस्यां क्षितौ ॥ रविचंद्रावपिनोपलक्षितौ मेघैराच्छादे

तत्त्वान् दृष्टौ ॥ १॥ हे कुंदसमानदंति तथा हंसाः चक्रांगाः द्रवति गच्छति द्रुगता विसमाधातो कस्मान्नदं

मेघभयात् गर्जनासाधसात् अद्य अधुना निशामुखानि चंद्रवति शत्रियुक्तानि न ॥ तथा शिखि

नामयूराः नदंति नादे कुर्वन्ति ॥ कथं भूताः नवांबुमत्ताः नूतनजलेन हृष्टाः एतत् सर्वं कास्मि

न्काले मेघागमागमे अर्थादिषी काले ॥ हंसास्तथैतत् ॥ रजः चक्रांगा मानसौकसः ॥ २॥

हे सखितथा निशि गत्रौ भूति ॥ नशो भूते किं नूतन ॥ आकाशं कीदृशं ॥ वितानं ॥ विगतं ॥ ता

राः यस्य तत्। निद्रा च पश्चादुपैति प्राप्नोति। कंहरिं विष्णुं। कीदृशं सुखं सेवितारं। सुखं सेवते न
 भवतीति यः सुखं सेवितारं॥ अथवा निद्रा कथं भूता। सुखं सेविता। सुखेन कल्याणं न सेविता।
 आश्रिता। अनरीक्ष्यं उपैति॥ तथा जलदोमेघः संरंभं भावयति। आवहति दधाति। संरंभादोप
 कोपयोरित्यमरः। अथ अधुना जलं ददातीति जलदः। कथं भूतः सेंद्रायुधः। सह इंद्रचापेन
 वर्तते इंद्रचापसहितः। ३। किं वन्। रवन्। गर्जनं दमाना गजानां कथं भूतानां भूधरसंनिभा
 ॥ मेघावृतं निशि निभाति नभो वितारं निद्राभ्युपैति च हरिं सुखं सेवितारं॥ सेंद्रायुधश्च जल
 ॥ दोधरवन्निभानां संरंभमावहति भूधरसंनिभानां॥ ३॥ ५१॥

नागिरित्त्वानां॥ नभोतरि संसृजन्। गगनमनंतं सुखं सर्वं। वियाद्विष्णुपदं वापि पुंस्याकाशावि
 हायसं नरः॥ लघुक्षिप्रमरं द्रुतमिसमरः। इंद्रायुधः शक्रधनुरी समरः। येतस्सर्वप्रोषितप्रमद
 यदमुच्यते॥ ३॥ ॥ नियतति किं। जलं। केषु पर्वतेषु। कीदृशं जलं। सतदिज्जलदार्पितं।
 सह तदिता वर्तते इति सतदिता। सचासौ जलदो यद्वर्पितं स्थितं। कीदृशेषु। स्वनदं मोधर
 सीतपद्मगेषु। स्वनं तश्चैतज्जो धराश्च मेघाः। तैव्याप्तीताः पद्मगाः सर्पा एषु ते स्वनदं मोधरा
 तपद्मगाः तेषां कीदृशं जलं। धीरुखं। परितः समंतात्। धीरोगं पीरोरवो यस्य तत्। कस्तु
 ॥ गुहासु। कथं भूतः। पद्मदरीषु अत्यद्भुताः सुंदर्या यासुताः तासु॥ ४॥

कोपिशब्दः संभावने। कोपिपुरुषः तानि कांता मुखानि भार्या वदनानि संप्रति अधुना प्रसादय
ति। तोषयति। अवर्जयतीति यावत्। कीदृशानि। रतिविग्रहकोपितानि रतेर्भयनस्यावेहे
प्रणयनं हे कोपितानि कोपस्य भावं प्राप्तानि। अथ च जलदाः स्वनंतः शब्दायमानाः
पाथिकान् उक्तं वयंति उक्तं वि तान् कुर्वन्ति। स्वदेशगम्यं प्रतीतिशेषः। तदनितासु पक्षि

॥ सतटिज्जलदार्पितं न गेषु स्वनदं भोधरभीतपन्नगेषु ॥ परिधीरवजं लंदरीषु ॥
नेपत्यद्रुत रूपसुंदरीषु ॥ ४४ ॥ क्षिप्रं प्रसादयति संप्रति कोपितानि कांता मुखानि
रतिविग्रहकोपितानि उक्तं वयंति जलदाः पाथिकान् स्वनंतः शोकः समुदहति तदनि
॥ तास्वनंतः ॥ ६ ॥

कवनितासु दृष्टिगोचरेषु। अनंतः ५॥ अपरिमाणः शोको वियोगदुखं समुदहति वि
वर्धयति। प्रोषितप्रमदयेदमुच्यते ॥ ६ ॥ ॥ ४५ ॥ ॥ प्रोषितप्रमदया विदे
शगतभट्टकया उदं प्रागुक्तं सर्वमुच्यते ॥ दिनकरस्य सूर्यस्य शावने रास्मि समूहे सादि
तेपिहितमति। न केवलं शावने स्वादिते सति कर्तुं श्वात् आकाशान् जलेपतति स
ति। किं विशिष्टे जले शोभायने ॥ शोको विनलः स्वं तदुद्भावयतीति शोकभावने।
॥ तस्मिन् नव निमन्मथेन हृदि प्राधारे हंतुं मारुतं व्यवसिते सति ॥ ६ ॥

अहोतोयदाः हे मेघाः ॥ आगता स्था ॥ यदायासीन्काले दयितो बहुभोगतः ॥ विदेशस्थः
किं कृत्वा सर्वकालमवलम्ब्य ॥ अमतिक्रम्य जतिवत् ॥ ह इति कष्टं ॥ मां मारयिष्यथ कथं
निनातेनाप्रेयतमेन ॥ किं भूतेन निर्दृणेन ॥ नेर्गता दृष्ट्या हृष्टा यस्मात्सः निर्दृष्टः
न ॥ पुनरपि कीदृशेन ॥ परदेशसेविना ॥ परदेशसेवितुं शीलं त्वमावोयस्यसः परदेश
सेविना ॥ ७ ॥

॥ द्वादिते दिनकरस्य भावने रवाज्जले पतति शोकभावने ॥ मन्मथे च
॥ हृदि हेतुमुद्यते प्रोषितप्रमदयेदमुच्यते ॥ हिा सर्वकालमवलम्ब्यतो
॥ यदा आगता स्था दयितो गतो यदा ॥ निर्दृष्टेन परदेशसेविना ॥
॥ मारयिष्यथ हते न मां विना ॥ ७ ॥ ८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

हेतोयदाः यदा दयितो गतः तदा गूयं आगता स्थितिर्पूर्वश्लोकेन उक्तं ॥ इदानीं वदति ॥ किं
पकारका नद्या भवन्तीति हेतोर्भवतः संदेशहरत्वेन ममोपापकारं कुर्वेति ॥ कः संदेशस्तमा
ह ॥ हे घना हे मेघाः तं पथिकं गूयमेव स्वमुखे नैव ब्रूत ॥ वदत ॥ किं विशिष्टं ॥ पथिकपांसुर्धू
हिंस्तं भाति अदत्त इति पांसुलः पुंश्चलः पथिकश्चारी पांसुलश्च ॥ पथिकपांसुलस्तं ॥
किं विशिष्टाः घनाः पथिकशीघ्रलंघना पथिमार्गेशीघ्रगामिन इत्यर्थः ॥ किं वदत ॥

ब्रूतं पथिकपांसुलं घना गूयमेव पथि ॥ शीघ्रलंघनाः ॥ अन्यदेशरथेति रघुमुच्यतां साधवा तव वधू किमुच्यतां ॥ ८ ॥

यथाहेपथिक अन्यदेशरतिरयमुच्यतां। अन्यदेशरतिः अन्यदेशनिवासः कथञ्च अ-
स्मिन्वर्षे समये प्रादुर्बिमुच्यतां त्यज्यतां। अथनगद्व्यसिचेततदासातववधूः किमुच्य-
तां किं थ्यतामित्यर्थः॥४८॥ हेपथः हेमेवाः तं पथिकं यूयमेव ब्रूतेति पूर्वश्लोकोक्तिः
किं वक्तव्यमिति पृष्टे स्वोक्तिविशिष्टे। हेरायस्वामिन् हंसपंडितेरापिमाने संप्रति॥

॥ हंसपंडितेरापिमाने संप्रति प्रसिद्धा वियतिमानसंप्रति॥ चातकोपितृषितो

॥ बुयाचते॥ दुःखितापथिकसाप्रियाचते॥ नीलशायमतिभातिकोमलं

॥ वारिविंदतिचचातकोमलं॥ अंबुदैः शिखिगणो विनाद्यते॥ कार

॥ तिः प्रियमया विनाद्यते॥५०॥

॥४९॥

॥४९॥

मानससरोवरं लक्ष्मीकृत्य प्रसिद्धा। चलिता। यवियति आकाशे। अन्यच्चाचातको-
पितृषितो बुयाचते। चातकः सारंगः। याचते। किं। अंबुसलिलं किं भूतश्चातकः॥
तृषितः पिपासितः सन्। दुःखितापथिकसाप्रियाचते। हेपथिकपांथ। प्रियाचते
तवप्रियासादुःखितावर्त्तते जनितविरहेत्यर्थः॥५१॥ आनेमाति। अतिशयेन शो-
भते॥ किं। नीलशायं नवतृणं। किं विशिष्टं। कोमलं। सुकुमारं॥ न केवलं नीलश-

ष्यं अतिमति अपि च तत्क... १३१॥ अमलं मलरहितं निर्मलमिति यावत् ॥ वारि जलं विंद
ति प्राप्नोति ॥ किंच विनाशते सौ शिखरिणः मयूर सन्दहः श्रुतैः मेघैः हे प्रिय अथ आस्मिन्क
ले मया विनाशते तव कारातः का प्रीतिः ॥ १०॥ अथ आस्मिन्कले कलापिनः कलापा
ति चंद्रकांतिरक्षति तानि कलापानि विद्यते येषां कलापिनः शिखिनः कीदृशाः प्रोषिता
गत भलका तस्याः हृदयांतरः तत्र शोकं लपितुं प्रसूयितुं शीलं येषां ते प्रोषिता हृदयशोकं ल
पिनः ॥ पुनः कीदृशाः स्ते मेघशब्दमुदिताः मेघशब्दो विदुः दिताः लुष्टाः ॥ अपि च अवसाद्यते

॥ मेघशब्दमुदिताः कलापिनः प्रोषिता हृदयशोकं लपिनः ॥ तोयदागमकेशावसा
॥ द्यते दुर्धरेण मदनेन साध्यते ॥ ११॥ किं रुपापि न वतास्ति कांतया पांडुगंडपातिता
॥ लकांतया ॥ शोकसागरजले च पातितां लुण्ठणस्मरणमेव पातितां ॥ १२॥ १३॥ ॥ १४॥

॥ कासाप्रियाते प्रिया कीदृशी तोयदागमकेशावर्षकाले रुग्णा दुर्बला अवसाद्यते घाटयते केन मद
नेन किं विशिष्टेन दुर्धरेण दुःसहेनेत्यर्थः ॥ तव विरहेण प्रावृषिदुःखितारोदतीत्यर्थः ॥ ११॥ हे मे
घाः पापिकं यूयं ब्रूतेति प्रागुक्तं इदानीं उच्यते ॥ दयालु बोधेयाः पथिकं तलांताधिरह दुःखो
क्तिं न वेदयंतीत्याह ॥ किमिति ॥ किं रुपापि नास्ति न विद्यते कया कांतया योषितया सह ॥
किं विशिष्टया पांडुगंडपातिता लुकांतया पांडुचतौ गंडौ च कपौ लौ च तयोः पातिता अलं

कांताकुटिलकेशां तस्यास्य गंडपातनालकांत ॥ अन्यच्च लघुणस्मरणमेवपातितां ॥ तज्जी
वनोपायद्वयः ॥ कीदृशीतांशकसागरजले वस्य वर्षासुपातितां ॥ शोकस्य बहूलवासागरजलेना
पमा ॥ १२ ॥ हेयनाः पश्येकं यत्नं ॥ अस्मिन्काले न शीकाले मां किमिति समवेक्षसेना संभा
वयसि कीदृशीमांदीनां कृपणां केपु काननेषु बनेषु ॥ कीदृशेषु कुसुमितकुटजेषु कुसुमितानिपुष्प
विशेषाणि ये पुतानितेषु कोर्यः ॥ प्रावृषि विरहानलः प्रवर्धतरत्यर्थः ॥ पुनः कीदृशेषु प्रियरहित
षु प्रियया दयितया राहेतेषु कीदृशेषु ॥ समुत्सुकाननेषु समुत्सुकानि उत्कंठितानि जाननानि

॥ कुसुमितकुटजेषु काननेषु प्रियरहितेषु समुत्सुकाननेषु ॥ वहति च कलुषे जले नदीनां

॥ किमिति च मां समवेक्षसे नदीनां ॥ १३ ॥ मार्गेषु मेघसालिलेन विनाशितेषु कामधनुः सृ

॥ शतितेन विनाशितेषु गंभीरमेघरासितव्यथिता कदाहं जह्यां सखि प्रियवियोगजशोकदाहं ॥

नि मुखानि येषां तेषु समुत्सुकाननेषु ॥ न केवलं तथा विधेषु अपि च नदीनां जले वहति च किं विशि
ष्टकलुषे अप्रसन्ने ईदृशे कोले ॥ १३ ॥ यथा हे सखि कदाहं जह्यां त्यजेयं किं प्रियवियोगजशोक
दाहं ॥ प्रियो रज्जुभः स्तस्य वियोगो विरहः तेन जातः शोकः सस्य दाहं ॥ किं विशिष्टाहं गंभीरमेघ
रासितव्यथिता गंभीरश्चासौ मेघश्च गंभीरमेघस्तस्य रासितेन राब्देन व्यथिता पीडिता ॥ केपु
समुत्सुकानि पाथेषु ॥ कथं भूतेषु विनाशितेषु विनाशितेषु ॥ प्रापितेषु वेन मेघसालिलेन मेघ्या
॥ नासलिले तेन ॥ अन्यच्च ॥ कामः कंदर्पः धनुश्च संसृजति

कथं विनातेन वक्षु मेन किं विशिष्टं धनुः शितेषु शिताः तीक्ष्णाः इषवो बाणाय स्य तत् शितेषु
एतेन किं सन्तं भवति। वर्षा काले बलवान् काम इति। यथा अथ अस्मिन् वर्षा काले वनानि
प्रातिभाः। केषां केतकानां किं विशिष्टानां विराजितानां विशेषदीप्तिप्रापितानां कैः नवव
रिकणैः। न वंचत तवारिच नववारितस्य कणाः तैर्वारिचैः। अस्मिन् नवजलशोकरैः। कुसुमगंधितये
तिपाठेति स्पष्टार्थः। पुनरपि कीदृशीनां। स्वनदं भोधरवातवीजितानां। अस्मिन् जलं तधारयंतीति यं
भोधरा स्तथा वातः समीरः स्तेनवीजितानि निचलितानि। तेषां। पुनरपि किं विशिष्टानां। निवे

नववारिकणैर्विराजितानां स्वनदं भोधरवातवीजितानां। प्रदनस्य कृते निवेतकानां प्राप्ति
मांती हवनानि केतकानां। तस्माद्युयवांसुतरांससर्जप्रजापतिः कामनिवाससर्ज
मंजरीभिः प्रवरो वनानां नेत्रोत्सवश्चासि। सस्यौ वनानां। ॥१५॥ ॥१६॥ ॥१७॥

तकानां विटपानां। निवेतकानां गृहाणां। कृते। कस्य मदनस्य। वर्षा काले केतकी। कुसुमानि गं
धीनि भवन्ति ततः कारणात् तत्र कामो निवसतीत्यर्थः। तथा हे कामनिवाससर्ज त्वाभवं तं य
ससर्जसृष्टवान्। कः प्रजापतिः श्रष्टा सुतरां तस्मात्। शो। नानिवासः आश्रयः कास्य का
मस्य निवासः सचासौ सर्जश्च ससर्जवृक्षविशेषः। हे कामनिवाससर्ज। कीदृशः प्रवरः प्र
धानकेतके मध्ये वनानां कैः कृत्वा प्रवरः मंजरीभिः कुसुमितलताभिः। न केवलं मंजरीभिः
प्रवरो नेत्रोत्सवश्चासि। नेत्रोत्सवो नेत्रोत्सवः आनंदस्तंभो सप्तवसि। केषां सयौ

वनानां सह यौवनेन वर्तते स यौवनास्तेषां स यौवनानां सः कुसुमानि तरुणानां नेत्रोत्सवकारणानि प
वंतीत्यर्थः ॥ १५ ॥ नवकंदं बभ्रुहं ते तव शिरसा अवजतास्मि प्रणतास्मि ॥ यतः कारणात् ते तव कुसु
मस्मिते मदनः कंदो विसर्जितः कथं पततस्य अतिदुः प्रहस्य अतिशयेन दुःस्वेन प्रसंस्यते सोऽंशुः कथं ते ये सः
तस्यातिदुः प्रहस्य कुटजतरो कुसुममेव स्मितं हसितं कुसुमस्मितं ॥ अन्यत्र हे कुटज किं महस्पते कः
कुसुमैः अतः स्तवतरो मूले निपतितास्मि प्रणतास्मि को मी प्रायः ॥ प्रावृषि विरहो भवति ॥ १७ ॥ तं य

॥ नवकंदं बभ्रुहं ते तव शिरसा स्मिते वसति ते मदनः कुसुमस्मिते ॥ कुटज किं कुसुमैरवस्पते ॥ १८ ॥
॥ पातिता स्यति दुः प्रहस्यते ॥ १९ ॥ तरुवर विनतास्मिते सदा हं दुदयं मे प्रकरोषि किं सदा हं ॥
॥ तव कुसुम निरीक्षणे उ पदे हं विसृजेयं सहसैव नीपदे हं ॥ २० ॥ कुसुमैः उपशोभितां सितैः
॥ धनमुक्तां बुलवप्रकाशितैः ॥ मधुनः समवेक्ष्य कालतां मम रश्मिं बतियथि कालतां ॥ २१ ॥

थाहेतुः प्रणीपकंदं ते तव सदा सर्वदापि विनतास्मि प्रणतास्मि अहमेव विलासयते त्वयाममह
दयं सदा हं प्रकरोषि यतस्तव निरीक्षणे अपदे हं प्रस्तावे देहं पुरहं विसृजेयं सजेयं ॥ कथं सह
सासाहसात् एतेन किमुक्तं भवति ॥ न केवलं कुटजपदं नीपोपि प्रियरहितानां दुः प्रसहो भवति
॥ २२ ॥ अमेरो भृगश्चुं बति ॥ किं युथि कालतां वृक्ष विशेष लतां कीदृशी ॥ उपशोभितां कैः कुसु
मैः पुष्पैः कीदृशीः शितैः शुभ्रैः पुनः कीदृशीः धनमुक्तां बुलवप्रकाशितैः धनेन मे धनपरित्यक्तैः
यत्नं अंबुतसं नवाः कणाः तैः प्रकशितानितैः ॥ मधुनः समवेक्ष्य कालतां मम रश्मिं बतियथि कालतां ॥ २३ ॥

॥ कालतां अवलोक्य वस्तुतस्तु ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥

यथाहेयनाः पाथ तस्यमेव ब्रूतायाः किं नरकसंवेधे ॥ तमानयंति भृंजं तिकासिनकाले ॥
 मेवेषुनदाषु कीदृशेषु सेंद्रायुधाबुग ॥ नदुर्दिनेषु ॥ वक्रचापजन्दस्तनितेन दुर्दिनेषु हि स्फुर ॥
 केवले ॥ रक्तसंमानयति सरवीश्वसमानयंति रक्तकुर्वति ॥ तासामृतुः सफलः ॥ २० ॥ अथ यथैव प्रपस
 ॥ एतदिति ॥ दयालुः पथिकः सदनं गृहं प्रत्याययौ आगतवान् ॥ ऊनदिनैः ॥ अदृष्टदिवसे
 ॥ किमिति चित्तुनदिनैः ॥ अतः अमोघैः सफलैः किं कृता एतत्पूर्वकं यथास्या तथा तस्याः प्राप्ति
 तप्रमदायावचः कचनं निशम्य श्रुत्वा कीदृशं वचः जलदैः मेघैः एवं पूर्वकं किं विपापितवनास्ति कोत
 ये सारि ॥ रूपं कीदृशैः जलदैः अमोघैः सत्यप्रतिज्ञैः कीदृश्यास्तस्याः विरहानलपीडितायाः विरहानले
 ॥ तासामृतुः सफल एव हि यादिनेषु सेंद्राफेधां लुधरगार्जितदुर्दिनेषु ॥ रक्तसंवेधियतमैः सह मान
 ॥ प्येति मेघागमे प्रियसखीश्वसमानयंति ॥ २१ ॥ एतन्निशम्य विरहानलपीडितायास्तस्यावचः स्व
 ॥ दुदयालुरपीडितायाः ॥ साध्वी निरेवमुदितं जलदैरमोघैः प्रीत्या ययौ सदनमूनदिनैरमोघैः ॥ २२ ॥
 ॥ सावानुरक्तवनितासुरतैः शयेयं मालव्यचांबु तृषितैः करकोशयेयं ॥ जीयेययेन कविनाय
 ॥ मकैः ॥ २३ ॥ तस्मै वहयमुदकं चटखर्परेण ॥ २४ ॥ इति श्रीकालिदासकृतमद्यतनखर्पणसूक्तम् ॥
 नाव्यप्यितायाः पुनः कीदृशास्तस्याः साध्वी निः पतिव्रताभिः ईडितायोः स्तुत्यायाः ॥ अग्रगण्याया इत्यर्थः ॥
 खलु निश्चयं ॥ २५ ॥ येन परेण कविना अहं यमकैः जीयेत तस्मै अहं चटखर्पणेण उदकं वहयं ॥ तस्य किं
 शोभयेयमिसरी ॥ अयं हं जीयेत दामयैवाहं जीयेय एतां प्रतिज्ञां देदीकृणार्थं शपथदयं प्राह कविः ॥
 तावानुरक्तवनितासुरतैः शयेयं भावेन स्वभावेन चित्तैः न परमार्थेनानुरक्ता रागयक्ता साचासौ
 वनिता तस्याः सुरतानि न प्राप्नुया मिसर्यः ॥ यदि प्रतिज्ञां तं पालयंति तृषितैः पिपासितः कर
 कोशयेयं हृदया तयं मेव बुजेन मालव्य प्राशयेयं ॥ २६ ॥ इति कालिदासकृतम् ॥ २७ ॥